

נשיא ומייסד
הרב שואל ישראלי זצ"ל

המדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע נשא שבועות תשפ"ו וישמע את הקול מדבר אליו... מבין שני הכרבים. על נבואה, הר סיני ואור

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על ארץ העצת מבין שני הכרבים וידבר אליו" (במדבר ז, פט). בהכרזה זו מסתיימת פרשתנו הארוכה.

הפסוק מבשר על קיום ההבטחה המופיעה בציווי בניית המשכן: ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרבים אשר על ארץ העצת את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל (שמות כה, כב) ומעביר אותנו משלב התכנון לשלב בו המשכן כבר עומד על תילו ומתפקד כמקום המפגש בין שמים וארץ, כמובטח. החזרה וההופעה הכפולה של הפסוק משדרת שיש בו חשיבות מיוחדת.

ננסה לבאר את חלקי הפסוק ולמצא את משמעותו המיוחדת.

א. ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על ארץ העצת מבין שני הכרבים וידבר אליו. הדיבור מודגש שלש פעמים בפסוק, מכיוון שדיבור, במקומות רבים בהם הכתוב משתמש בביטוי זה, משמעותו נבואה. במעמד הר סיני, כל עם ישראל לדורותיו הפך בפוטנציאל לעם של נביאים ובני נביאים. העם לא היה מסוגל לעמוד ברמה כל כך גבוהה של התגלות, ולכן מספרת לנו התורה: וכל העם ראים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השפף... ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמע ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות (שמות כ, טו-טז). לעומתם, משה רבנו זכה להמשך מעמד הר סיני בכל פעם שנכנס לקדש הקדשים, והקב"ה זיכה אותו בנבואות נוספות, דיבור ושמיעת הקול מבין שני הכרבים כמודגש בפסוק זה.

כך פירשו גם חז"ל "קול שהיה שומע במתן תורה" (תנחומא פרשת ויקרא סימן א).

רבי חיים פלטיאל מבעלי התוס' בעקבות המדרש, העיר ושיבח: "ר"ת מ.ש.ה, מלמד שהיה חשוב ככרובי מעלה". גם ה"מושב זקנים" (המלקט הערות של בעלי התוס' על התורה) התייחס לכך, ומסביר כיצד זכה משה רבנו לרמה שכזו "הקשה הר"א מגרמייזא לדבר אתו - למה לא פירש עם מי. אלא מרוב ענוותנותו של משה לא רצה לכתוב על עצמו שדבר עם השם, אמר מה אני ומה חיי שיש לי לכתוב על עצמי שדבר השם עמי בכל עת שארצה, ולכך כתיב וישמע את הקול ולא אמר וישמע משה את קול ה'". הרא"ש, מגדולי הפוסקים הראשונים בפירושו לתורה, מצא עוד רמזים המספרים בשבחו של משה רבינו: "שני הכרבים בגימטריה 'אברהם יצחק ויעקב' (ובנו רבי יעקב בעל הטורים הוסיף "כדי להזכיר זכות אבות"). את כל אשר אצוה אותך בגימטריה תרי"ג מצות".

ב. וידבר אליו

כך מסתיים הפסוק סתם ולא פירש! שואלים חז"ל ועונים: "מה דבר אליו? דבר אל אהרן ואמר אליו בהעלתך את הנחת אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות" (במדבר ח, ב). הציווי הפותח את הפרשיה הבאה) " (במדבר רבה פרשה טו סימן ח). פרשנות זו של חז"ל קושרת בין הנבואה, מעמד הר סיני וקבלת התורה לבין האור. המסר שקיבל משה רבנו הוא שכדי לקבל את דבר ה' צריך להפיץ את האור – אור התורה. כך גם מגדיר הכתוב "פי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו, כג).

קבלת תרי"ג המצוות - קבלת תורה, שנחגג ביום ששי הקרוב, מאירה את העולם. היא מאירה את חיי עם ישראל וממילא את העולם כולו באור מופלא.

המציאות המיוחדת שהתורה ירדה אלינו על הר סיני מן השמים, מלמדת שאפשר באמצעות התורה לחבר שמים וארץ, ומאפשרת לנו, גם בעולם החומר בו אנו נמצאים, לשאוף למעלה, לשמים, לחיים שעיקרם סיפוק רוחני ולא רק גשמי. המקום המתאים ביותר לשמיעת הקולות משמים הוא מבין הכרובים ששייכים לפמליא של מעלה, ומסמלים את השכנת השכינה על עם ישראל.

"בן אדם, עלה למעלה עלה, יש לך כנפי רוח..." כך קרא בשירו גם רואה האורות הראי"ה קוק זצ"ל נאחל לכל אחינו בית ישראל חג שבועות משמעותי ומרומם, ושבת שלום בפרשת נשא מרוממת שהרי הביטוי נשא הוא גם להרים ולרומם, בהתאם למי ששואף מעלה מעלה.

(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב)

לעי לוי זשבת

הרב משה מרדכי ארנרייך
א' בניסן תשפ"ה

לעי"נ הנופלים במערכה להגנת המולדת הי"ד

הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב מר שמואל וגב' אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב	פרופ' ישראל ושלומית אהרונים י"ד בכסלו תשפ"ג / ט' בחשוון תשפ"ו הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד	מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א הרב ראובן ויהיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב י"ג בחשוון תשע"ח ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א
הרב אשר וגב' סוזן וסרטייל ט' בכסלו / ט"ז אלול	ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	מר יצחק וגב' נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן כ"א באדר א' תשע"ד	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן כ"א באדר א' תשע"ד
ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	דוד צבי טרשנסקי בן יצחק ונעמי ז"ל נלב"ע כ"ח באייר	דוד צבי טרשנסקי בן יצחק ונעמי ז"ל נלב"ע כ"ח באייר
גב' ג'ילי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב	גב' מירה קושיצקי כ"ב בסיוון תשפ"ג	הרב יעקב (ג'רי) פרנקל ט' בטבת תשפ"ב	מר שמואל רוזנהק ו' באייר תשע"ג	מר אלישע בן רבקה וגב' שושנה בת שרה	מר אלישע בן רבקה וגב' שושנה בת שרה

ארץ חמדה, ע"ר Eretz Hemdah

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 Bruriya St., Jerusalem

WWW.ERETZHEMDAH.ORG / Tel: 02-5371485 / info@eretzhemdah.org

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

לע"נ מורנו הרב ארנדיק זצ"ל, ממנו למדנו להרגיש את הסברא ולהתרגש מהבנת התורה

נוסח עירוב תבשילין ואיסור הבערת אש ביום טוב

השנה חג השבועות סמוך לשבת, מה שמזכה אותנו במצווה נדירה של עירוב תבשילין. כתב הרמב"ם (הלכות יום טוב פרק ו הלכה ח): המניח עירובי תבשילין חייב לברך "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצוות עירוב", ואומר "בעירוב זה יותר לי לאפות ולבשל מיום טוב שלמחר לשבת".
הקורא הזהיר ישים לב שאנחנו רגילים להוסיף את המילים "ולאדלוקי שרגא" – להדליק את הנר. לכאורה חלק זה מההכרזה משמעותי יותר מהשאר, משתי סיבות: א. אדם המבשל ביום טוב אינו בהכרח מבשל עבור שבת. אך ניכר שהדלקת נרות שבת בחג מיועדת עבור השבת: ראשית, באור יום אין צורך בנרות. הנרות ללא ספק מיועדים להוסיף אור לקראת ערב. מעבר לכך, בהדלקת נרות השבת מכריזים שאלו נרות שבת! ב. אדם רשאי לבחור לא לבשל ביום טוב עבור שבת. אם כך, על פניו אין לו צורך בעירוב תבשילין. אך לאדם אין אפשרות לבחור שלא להדליק את נרות השבת. אם כך יש לברר מדוע הרמב"ם אינו מזכיר את נרות השבת בעירוב תבשילין.

בירושלמי מסכת ביצה (פרק ה הלכה ב) חזקיה אומר שאסור להדליק נר של בטלה ביום טוב. לכאורה הוא סובר שמותר להעביר אש רק אם יש לאש שימוש לכל נפש, כמו כל מלאכה אחרת המותרת ביום טוב רק אם יש בה צורך השווה לכל נפש. אך מובאת שיטה תנאית החולקת ודורשת את הפסוק "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת" – אך ביום טוב רשאים להבעיר. כלומר, מכך שהתורה רואה צורך לפרט את מלאכת ההבערה בנפרד ביחס לשבת, אנו למדים שלולא הפסוק לא היה איסור להבעיר את האש גם בשבת. לגבי יום טוב אין פסוק האוסר את ההבערה, ולכן ההבערה לא נאסרה. הרמב"ם (הלכות יום טוב פרק א הלכה ד) כותב כך:

כל מלאכה שחייבין עליה בשבת, אם עשה אותה ביום טוב שלא לצורך אכילה – לוקה

חוץ מן ההוצאה מרשות לרשות, וההבערה.

שמתוך שהותרה הוצאה ביום טוב לצורך אכילה, הותרה שלא לצורך אכילה, לפיכך מותר ביום טוב להוציא קטן או ספר

תורה או מפתח וכיוצא באלו מרשות לרשות.

וכן מותר להבעיר, אף על פי שאינו לצורך אכילה,

ושאר מלאכות כל שיש בו צורך אכילה מותר, כגון שחיטה ואפייה ולישה וכיוצא בהן, וכל שאין בהן צורך אכילה אסור,

כגון כתיבה ואריגה ובנין וכיוצא בהן

אם ננתח את דבריו בתשומת לב, יוצא כך: יש מלאכות שאינן מסייעות לאכילה. מלאכות אלו אסורות ביום טוב. יש מלאכות

המשרתות את האכילה, אותן ניתן לעשות לצורך אכילה בלבד. יש שתי מלאכות חריגות: הוצאה מרשות לרשות, שהותרה

לצורך אכילה, ולא נאסרה במקום בו אין צורך אכילה. והבערה. מדוע ההבערה הותרה? הרמב"ם אינו מבאר מדוע. מדבריו

עולה שמותר להבעיר אש ביום טוב, מצד עצמו.

כלומר, הרמב"ם פוסק נגד חזקיה, שמותר להעביר את האש ביום טוב, ללא קשר להיתר אחר. אם כך, אין שום איסור,

לשיטתו להעביר אש, ללא הגבלה, גם ללא קשר לעירוב תבשילין!

במסכת שבת (דף לד) נאמר ש"ספק חשיכה ספק אינה חשיכה, אין מדליקין את הנרות". התוספות (שם) מקשים – לכאורה

ללא קשר לאותו ספק, ישנה חובת תוספת שבת!

לא נכביר בראיות, אך במשנת יעבץ (סימן לו) מוכיח מפוסקים רבים יש מקום להבין שישנו לימוד "לא תבערו אש בכל

מושבותיכם ביום השבת" – אך בתוספת שבת מותר להבעיר אש. אם כך, יתכן והפסוק "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום

השבת" מתייחס הן לשבת והן ליום טוב, וממעט את תוספת השבת מאיסור הבערה!

אך כבר [ביארנו במקום אחר](#) שלפי הרמב"ם אין חובת תוספת שבת מן התורה אלא ביום הכיפורים ובשמיטה. וביארנו שם

שלפי הרמב"ם התוספות תמיד נועדה להכין את הזמן הקדוש (בשמיטה – למנוע תוספת יבול בשמיטה, וביום הכיפורים –

לוודא שלא נכנסים ליום הכיפורים מתוך אכילה). אם כך, לרמב"ם אין צורך בהדגשה שמותר להדליק נרות בתוספת שבת.

לשיטתו הפסוק אומר שאסור להדליק נרות בשבת, ואילו ביום טוב מותר.

אך הדבר עדיין מותיר את השאלה: מה השתנה איסור הדלקת הנר משאר המלאכות?

[במקום אחר](#) ביארנו את יסוד איסור המלאכות בשבת: הקב"ה נתן לנו עולם, סיפק לנו חומרי גלם רבים, ועלינו מוטל לעבד

ולהכין אותם לשימושנו. כל המלאכות עוסקות בלקיחת דברים מתוך עולם הטבע, והכנתם לשימוש האנושי. ביארנו שם

שזהו גם יסוד איסור מוקצה: המוקצה הבסיסי ביותר הוא איסור לקחת עצים ואבנים, חומרי גלם מהטבע שטרם הוכנו

לשימוש אנושי, ולהשתמש בהם. עיבודם והכנתם הוא איסור תורה, וטלטולים ושימוש בהם ללא הכנה אסור מדרבנן,

באיסור מוקצה.

שני אבות מלאכה שונים מהותית: כבר חז"ל אמרו שהוצאה היא "מלאכה גרועה", מפני שהיא אינה משנה את עצמות החפץ

והחומר, אלא רק משנה את מקומו. ואכמ"ל: השני הוא הבערה. הבערה אינה "מלאכה" במובן של לקיחת חומר מהטבע

ועיבודו. הבערה הרבה יותר קרובה לבריאה: הפקת אש, חום ואור. במובן הזה הבערה שונה, ולכן התורה מדגישה שאף

פעולה זו אסורה בשבת. באים התנאים בירושלמי ומאירים את עינינו ואומרים שאמירה זו נאמרה על השבת, הקשורה יותר

לבריאה, ואילו ביום טוב אין בכך איסור.

נסיים בהערה יפה של המהר"ח אור זרוע (סימן לב): מי שמקדים ומקבל את השבת הקרובה לפני השקיעה זוכה לכפל: ניתן להקדים את קדושת השבת לתוך יום טוב. אך אין זה מגרש את קדושת יום טוב, חלילה. הוא נוטה לומר שמי שמתכוון לסעוד טרם השקיעה רשאי להדליק את נרות השבת ולבשל עבור סעודה זו גם ללא עירוב תבשילין, שכן זו גם סעודת יום טוב וגם סעודת השבת. אם כך, יש יתרון בהקדמת קבלת השבת בשבת הקרובה, המאפשרת לנו לקיים סעודה אחת עם שתי הקדושות משולבות יחדיו.

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:			
שמואל בן ברוריה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	החייל, איתמר חיים בן ציפי ציפורה
רות צפורה בת חנה	ישי בן מרים	הילל בן תמר שפרה	טל שאול בן יפה
מאירה בת אסתר	הילה צפנת בת שרה טובה	עודד בן חיה	מייכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה
שלמה בן שולמית	ר' יצחק בן בריינדל גיטה	מינדה לאה בת ליפשה	משה בן רחל
שלמה בן ביילה	חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה	משה בן אסתר חיה	חווה ראנלה בת פיילא
			רבקה בת שרה בלה
			נבו בן פריבה

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

ייסורי המשיח אפרים - ותפילתו

בספר ישעיהו מובאת נבואה על מישוהו שסובל ייסורים עבור אנשים אחרים, וז"ל (נג,א-יב):
"מִי הָאֵמִין לְשִׁמְעַתְנוּ וְזָרַע ד' עַל מִי נִגְלָתָה: וַיַּעַל בְּיָנֶק לְפָנָיו וּכְשָׁרֵשׁ מֵאֲרֶץ צִיָּה לֹא תֵאָר לוֹ וְלֹא הָדָר וְנִרְאָהּ וְנִחְמְדָהּ: נִבְזָה וְחָדַל אִישׁ אִישׁ מִכְאֲבוֹת וַיְדוּעַ חָלִי וּכְמִסְתֵּר פָּנִים מִמֶּנּוּ נִבְזָה וְלֹא חֲשַׁבְנָהּ: אָכֵן חָלִינוּ הוּא נָשָׂא וּמְכַאֲבֵינוּ סָבָלָם וְאַנְחָנוּ חֲשַׁבְנָהּ נְגוּעַ מִפֶּה אֱלֹהִים וּמַעֲנֶה: וְהוּא מִחַלֵּל מִפְּשָׁעֵנוּ מִדָּבָא מַעֲוֹנֵתֵינוּ מוֹסֵר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו וּבְחִבְרָתוֹ נִרְפָּא לָנוּ: כָּלֵנוּ בָּצֵאן תַּעֲיֵנוּ אִישׁ לְדַרְכּוֹ פָּנֵינוּ וּד' הִפְגִּיעַ בּוֹ אֶת עֹץ כָּלָנוּ: נִגַּשׁ וְהוּא נִעְנֶה וְלֹא יִפְתַּח פִּי כִּשְׂה לִטְבַּח יוֹבֵל וּכְרַחֵל לְפָנֵי גְזוּיָהּ נֶאֱלָמָה וְלֹא יִפְתַּח פִּי: מַעֲצָר וּמִמְשָׁפֵט לִקְחָ וְאֶת דּוֹרוֹ מִי יִשְׁוּחַח כִּי נִגְזַר מֵאֲרֶץ חַיִּים מִפְּשָׁע עַמִּי נִגַּע לְמוֹ: ... וְהוּא חָטָא רַבִּים נָשָׂא וּלְפִשְׁעִים יִפְגִּיעַ:"

לפי פשוטות הנבואה מישוהו מקבל עליו נגעים וייסורים שצריכים היו לבוא על אנשים אחרים בגלל חטאיהם. הרד"ק ועוד הקשו שלפי מוסר התורה והנביאים לא יתכן שאדם יסבול ייסורים עבור חטא אדם אחר, וז"ל הרד"ק: "הנה כתב יחזקאל הנביא 'בן לא ישא בעון הקב ואב לא ישא בעון הבר', כל שכן איש אחד באיש אחר, וכל שכן אומה באומה אחרת". אמנם בפסיקתא רבתי משמע שמדובר במשיח שמקבל עליו ייסורים עבור אנשים אחרים מעם ישראל, וז"ל (איש שלום, לו – קומי אורי):

"...התרגשו האומות] אמרו לפנינו רבונו של עולם מי הוא זה שאנחנו נופלים בידו, ... אמר להם הקדוש ברוך הוא – [הוא] משיח, ושמו אפרים משיח צדק, [ומגביה] קומתו וקומת דורו ומאיר עיני ישראל ומושיע עמו, ואין כל אומה ולשון יכולה לעמוד [בו] ... התחיל הקדוש ברוך הוא מתנה עמו ואומר, הללו שגנוזים הם אצלך עונותיהם עתידים להכניסך בעול ברזל ועושים אותך [כעגל] הזה שכהו עיניו, ומשנקים את רוחך בעול, ובעונותיהם של אילו עתיד לשונך לידבק בחיכך, רצונך בכך ... אם נפשך עציבה אני טורדן מעכשיו, אמר לפניו רבון העולמים בגילת נפשי ובשמחת לבי אני מקבל עלי על מנת שלא יאבד אחד מישראל..."

מפשוטות המדרש משמע שיש אנשים מישראל שמתעללים במשיח 'אפרים' וטוענים עליו את עונותיהם, וכביכול מכניסים אותו לעול ברזל, וגורמים לו לקשיי ראייה ולקשיי דיבור ולקשיי נשימה. ד' מציע לו שהוא יעניש ויטרווד אותם, אך המשיח אפרים אינו מסכים, והוא מקבל עליו את עונותיהם של ישראל ובלבד שלא יאבד אחד מהם. כדי להעמיק בכונת המדרש צריך להעמיק ברמזי תרגום יונתן בענין 'משיח בן אפרים', וכדלקמן.

תרגום יונתן על משיח בן אפרים ומלחמת גוג ומגוג

בתרגום יונתן (שמות מ,יא) מובא שהכור ובסיסו שהיו במשכן הם כנגד יהושע בן נון ומשיח בן אפרים שיוצא ממנו, וז"ל בתרגום חופשי לעברית: **"וַתִּמְשַׁח אֶת הַכּוֹר וְאֶת בְּסִיסוֹ וְתִקְדַּשׁ אוֹתוֹ בְּשִׁבְלֵי יְהוֹשֻׁעַ מִשְׁרֵתָהּ הַגְּדוֹל רֹאשׁ הַסֵּנְהֶדְרִין שֶׁל עַמּוֹ, שֶׁעַל יָדוֹ עֲתִידָה אֶרֶץ שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְהִתְחַלֵּק וּמִשְׁיַח בֶּן אֶפְרַיִם שִׁיּוּצָא מִמֶּנּוּ, שֶׁעַל יָדוֹ עֲתִידִים בֵּית יִשְׂרָאֵל לִנְצַח אֶת גּוֹג וְסִיעֵתוֹ בְּסוֹף הַיָּמִים:"**
 התרגום מכנה את יהושע בתואר 'ראש הסנהדרין של עמו', והוא מרמז שיתכן שיהיו בעתיד שתי קבוצות בעם ישראל שכל אחת מהן תחשוב, שהיא 'עם ישראל (האמת)'. וכל אחת תקים לה מעין 'מועצת חכמים' משלה ותחשיב אותה בתור 'הסנהדרין של בני ישראל (האמתיים)'. יהושע בן נון (בתמיכת הסנהדרין שאיתו) יכבוש וינחיל את ארץ ישראל, ובאופן דומה משיח בן אפרים יצא מיהושע, ועל ידו (ועל ידי החכמים שיתמכו בו) ינצחו בית ישראל את גוג וסיעתו בסוף הימים. השורש ליצירת שתי קבוצות שונות של חכמים מרומז בתורה בפרשיית נבואת אלדד ומידד, וכדלקמן.

הסנהדרין ועוד שני זקנים

בספר במדבר מסופר שלאחר הקמת המשכן בעת שבני ישראל היו בדרכם לארץ ישראל, הם התאוו לאכול בשר, ומשה רבנו הצטוו לאסוף שבעים מזקני ישראל (=סנהדרין), שבאמצעותם הוא יביא בשר לבני ישראל. שבעים הזקנים הצטוו להתאסף סביבות אהל מועד, וד' האציל מרוח הנבואה שהיתה על משה על שבעים הזקנים האלו. ומסופר ששני זקנים נשארו במחנה והתנבאו, וכאשר יהושע שמע את נבואותיהם הוא הציע למשה לכלוא אותם, אך משה התנגד. תרגום יונתן מספר שהם התנבאו בין השאר גם על מלחמת גוג ומגוג, וזו לשונו בתרגום חופשי:

"וַיִּשְׁאַרְוּ שְׁנֵי אַנְשִׁים בְּמִחְנֶה שֶׁם הָאֶחָד אֶלְדָּד וְשֶׁם הַשֵּׁנִי מִידָד – בְּנֵי שֶׁל אֶלְצָפָן בֶּן פִּרְנָח שִׁילְדָה לוֹ יוֹכָבֵד בֵּת לִוי בְּזִמְנֵי שִׁגְרֵשָׁה עִמְרָם בַּעֲלָה, וְנִשְׁאָת לוֹ עַד שֶׁלֹּא יִלְדָה אֶת מֹשֶׁה – וַתִּנָּח עֲלֵיהֶם רוּחַ נְבוּאָה. אֶלְדָּד הִיא מִתְנַבֵּא וְאוֹמֵר – הִנֵּה מֹשֶׁה נֹאסֵף מִן הָעוֹלָם וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן

נון משרת המחנה עומד אחריו ומנהיג את ישראל ומביא אותם לארץ הכנעני ומנחיל אותה להם. מידד היה מתנבא ואומר – הנה שלום עולים מן הים ומכסים כל מחנה ישראל ויהיה לעם לתקלה. אך שניהם כאחד מתנבאים ואומרים – הנה מלך עולה מארץ מגוג בסוף הימים ואוסף מלכים ושרי צבא לובשי שריונים וכל העמים ישמעו לו ועורכים מלחמה בארץ ישראל על בני הגלות; אך האדון (הקב"ה) ניצב להם בשעת צרתם, והורג כולם בשרפת נשמה בשלהבת אש שיוצאת מתחת כסא הכבוד ונופלים פגריהם על הרי ישראל..."

התיאור של מלחמת גוג ומגוג הוא תיאור מקוצר של נבואות אלו שבספר יחזקאל, אך תרגום יונתן 'שתל' בפרש שלו שני רמזים, שמרמזים לתוכן העמוק של נבואות אלדד ומידד. הרמז הראשון הוא הספור התמוה ולפיו אליצפן בן פרנך הוא אביהם של אלדד ומידד. לאחר שבני ישראל סיימו את נדודיהם במדבר וכבשו את עבר הירדן המזרחית; הם נצטוו לבחור נשיאים שיכבשו וינחילו עבורם את הארץ. אחד מהם היה - אליצפן בן פרנך נשיא שבט זבולון. לפי תרגום יונתן אליצפן נשא את יוכבד לפני לידת משה, מסתבר שהוא היה אז לכל הפחות בגיל בר-מצוה. מאז ועד מות משה והכניסה לארץ ישראל עברו כמאה ועשרים שנה נוספות. לפיכך, בזמן הכניסה לארץ אליצפן היה אמור להיות זקן מופלג יותר מגילו של יעקב אבינו בדתו למצריים. תמוה מאוד שזקן מופלג, שאולי אפשר לשאת אותו בעגלות, מסוגל לנהל קרבות. מה כוונת התרגום?

הרמז השני הוא התיאור ש"שניהם כאחד מתנבאים" את נבואת גוג ומגוג, לכאורה די היה שיכתוב "שניהם מתנבאים", מדוע חשוב היה לתרגום לומר ש"שניהם כאחד מתנבאים"? חשוב היה להדגיש זאת משום שזהו סימן לנבואה 'באיסלקריא כהה', כלומר נבואה במדרגה נמוכה ושאלדד ומידד היו מודעים לכך, וכפי שיתבאר לקמן.

נבואה במדרגה נמוכה והרשות להישאר בה

בספר מלכים (א כב) מסופר שהמלך אחאב ביקש מהמלך יהושפט להצטרף עמו למלחמה, ויהושפט ביקש מאחאב שישאל מד' האם הוא מאשר להילחם. אחאב אסף ארבע מאות נביאים וכולם אמרו לו שהוא יעלה ויצליח, אולם דעתו של יהושפט לא נחה והוא ביקש לשמוע נביא נוסף, ואחאב שלח לקרוא לנביא מיכיהו, ומיכיהו נשבע לשלח שיאמר אמת, ומסופר:

"וְכָל הַנְּבִיאִים נִבְּאִים בֶּן לְאֹמֶר עֲלֵה רֶמֶת גִּלְעָד וְהַצֵּלַח וְנָתַן ד' בְּיַד הַמֶּלֶךְ: ... וַיֹּאמֶר מִיכְיָהוּ חֵי ד' כִּי אֶת אֲשֶׁר יֹאמַר ד' אֵלֵי אַתּוֹ אֲדַבֵּר: וַיָּבֹאוּ אֶל הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵלֵי מִיכְיָהוּ הַנִּלְךְ אֵל רֶמֶת גִּלְעָד לְמַלְחָמָה אִם נִחְדָּל וַיֹּאמֶר אֵלֵי עֲלֵה וְהַצֵּלַח וְנָתַן ד' בְּיַד הַמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר אֵלֵי הַמֶּלֶךְ עַד בְּמָה פְעָמִים אֲנִי מִשְׁבַּעַף אֲשֶׁר לֹא תִדְבֹּר אֵלַי רַק אֲמַת בִּשְׁם ה': וַיֹּאמֶר רֵאיוֹתִי אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל נִפְצָיִם אֶל הָהָרִים בְּצֵאן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רֹעֶה וַיֹּאמֶר ד' לֹא אֲדָנִים לְאַלֶּה יָשׁוּבוּ אִישׁ לְבֵיתוֹ בְּשָׁלוֹם:"

מיכיהו הוסיף אחר כך והסביר מדוע כל הנביאים (ואף הוא) ניבאו מתחילה שאחאב יעלה ויצליח, ואמר שראה בנבואתו שד' רוצה לפתות את אחאב ליפול בקרב: "וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי ד' וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶפְתְּנוּ וַיֹּאמֶר ד' אֵלֵי בְמָה: וַיֹּאמֶר אֶצֵּא וְהָיִיתִי רוּחַ שָׁקַר בְּפִי כָל נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר תִּפְתָּה וְגַם תִּכָּלֵץ צֶא וַעֲשֵׂה כן: ". חז"ל (סנהדרין פט, א) הסבירו שהמלך יהושפט ידע כבר מתחילה שהנבואה הראשונה לא היתה מדויקת, משום שכל הנביאים התנבאו בסגנון, וידוע היה ש"סיגנון אחד עולה לכמה נביאים, ואין שני נביאים מתנבאין בסיגנון אחד".

והסביר 'אור החיים' הקדוש (דברים יח, כ-כב), שהנביאים היו אנוסים מתחילה על ידי 'רוח השקר' לנבא בסגנון זה, ואמנם לאחר שראו שכולם התנבאו בסגנון אחד, הם הבינו שמדובר בנבואה בעייתית שיתכן שאינה נכונה, אך הם לא טרחו לומר זאת לאחאב. על בסיס דברי אור החיים ניתן להבין כיצד נשבע מיכיהו מעצמו "חֵי ד' כִּי אֶת אֲשֶׁר יֹאמַר ד' אֵלֵי אַתּוֹ אֲדַבֵּר", ולמרות זאת הוא ניבא מתחילה כמו שאר הנביאים. ומשום שבמקום צורך כמו חשש מהמלך, הוא אינו חייב להוסיף ולומר שמדובר בנבואה בעייתית, ואינו חייב להתאמץ ולהתעלות למדרגת נבואה גבוהה ולהגיע לבהירות שבה יראה מהי הנבואה האמיתית. אמנם לאחר שאחאב השביע את מיכיהו לומר "רַק אֲמַת בִּשְׁם ד'", נאלץ מיכיהו לעלות למדרגת נבואה גבוהה ולגלות את האמת לאמיתה, ולומר אותה לאחאב. ובדומה אף כאן, תרגום יונתן מדגיש שאלדד ומידד "שניהם כאחד מתנבאים" כדי לרמז לנו שמדובר בנבואה 'בסגנון אחד'. כלומר, נבואה בעייתית שהיא במדרגה נמוכה שהנביא רשאי להישאר בה במקום הצורך, ואינו חייב להתאמץ ולהגיע למדרגה גבוהה ולבהירות שבה ידע את 'האמת לאמיתה' בענין מלחמת גוג ומגוג.

המשמעות הסמלית של נבואת גוג ומגוג

בספר יחזקאל (לח-לט) מובאת הנבואה המפורסמת על מלחמת גוג ומגוג. יחזקאל מנבא שבאחרית הימים עם ישראל יתקבץ מהגלויות הרבות, "וַיָּשְׁבוּ לְבֶטֶח כְּלָם" בארצם ויעסקו בצבירת עושר ("וַעֲשֵׂה מִקְנֶה וְקִנְיָן"). אלא שאז יגיע מלך גוי ואתו עמים רבים והם יחדרו לארץ ויכבשו אותה, אולם ד' יילחם בס וינצח אותם ויבעיר אותם באש. במרכז הנבואה הזו מגלה יחזקאל שמדובר בנבואה קדומה "אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי בְּיָמֵי קְדְמוֹנִים בְּיַד עֲבָדֵי יִשְׂרָאֵל הַנְּבִיאִים בְּיָמֵי הָהֵם שָׁנִים לְהֵבִיא אֶתְךָ עֲלֵיהֶם". וחז"ל אומרים (סנהדרין דף יז, א): "אל תיקרי 'שָׁנִים' אלא 'שָׁנִים', ואיזו הן 'שָׁנִים נביאים' שנתנבאו בפרק אחד נבואה אחת - הוי אומר אלדד ומידד".

תרגום יונתן הוסיף שמדובר בנבואה 'בסגנון אחד' שהיא בעייתית, כדי לרמז לנו שלא מדובר במלחמה אמיתית אלא במלחמה סמלית. גוג הוא מלך סמלי רוחני שתחתיו כפופים שבעים העמים של הגויים שאינם עוסקים בתורה. עמי הגויים השונים מחזיקים צבא שמעניק בטחון לעם שלהם, ובני העם עוסקים בצבירת עושר. גם האומה הישראלית שחזרה לארצה דומה להם, והיא מחזיקה צבא שמעניק בטחון לאזרחים ("וַיָּשְׁבוּ לְבֶטֶח כְּלָם"), והאזרחים עוסקים בצבירת עושר ("וַעֲשֵׂה מִקְנֶה וְקִנְיָן"), והם אינם עוסקים רוב היום בתורה. גוג המלך הסמלי של כל הגויים טוען שהאומה הישראלית שחזרה לארצה דומה לשאר הגויים - והיא שייכת לו. וזו המשמעות הסמלית של כיבוש של ארץ ישראל בידי גוג והגויים שבאים איתו.

ואז ד' מתגלה והוא מבעיר באש את גוג ואת הגויים שבאו איתו. משמעות הדבר היא שד' יעורר בלב קבוצת אנשים מישראל את ההשקפה שהגויים בוערים באש של תאוות גשמיות. התאוה לעושר היא תאוה גשמית, וגם התאוה להשגת ביטחון באמצעות צבא וכלי נשק גשמיים היא תאוה גשמית, ומי שלכוד בתאוות האלו הוא בוער כביכול באש. יחזקאל מנבא שם: "וַיִּצְאוּ יִשְׂבִּי עָרֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֲרוּ וְהָשִׁיקוּ בְּנִשְׁק וּמִגֶּן וְצִנָּה בְּקִשְׁתֵּי וּבַחֲצִיצִים וּבַמֶּקֶל דָּ וּבַרֶמֶחַ וַיִּבְעֲרוּ בָהֶם אֵשׁ שֶׁבַע שָׁנִים". ואמנם, לפי כלי הנשק שמשתמשים בהם היום נראה לכאורה שנבואה זו לא תתקיים, שהרי בימינו כבר לא משתמשים בכלי נשק העשויים מעץ, ולא מסתבר שיחזרו להשתמש בס בעתיד. אמנם לפי מה שהתבאר כוונת הנבואה היא שאנשים שמוגדרים "יִשְׂבִּי עָרֵי יִשְׂרָאֵל" יתייחסו אל מי שמשתמש בכלי נשק גשמיים בתור מי שבוחרת בו אש תאוה של גוים. מי שמבזים את השימוש בכלי נשק גשמיים מכונים "יִשְׂבִּי עָרֵי יִשְׂרָאֵל" והם מחשיבים עצמם ל'ישראל (האמתיים)', ואילו חבריהם שעוסקים בהשתדלות צבאית גשמית וגם עמלים לפרנסתם, נחשבים כמי שהגויים השתלטו עליהם וכבשו אותם.

ביזוי השימוש באמצעים גשמיים אינו השקפה נכונה, כאשר יעקב אבינו נערך למפגש שלו עם עשיו הוא לא תלה בטחונו בתפילה בלבד אלא גם נערך למלחמה. וכך נדרש מן האומה הישראלית כמובא במשלי (כא, לא): "סוֹס מוֹכֵן לְיוֹם מִלְחָמָה וְלַד' הַתְּשׁוּעָה", וכפי שכתב שם רבינו יונה בפירושו: "כי חייבים בני אדם להשמר לנפשותיהם, ולהכין סוס וכלי זין ליום מלחמה, והשי"ת יושיע ויחון את אשר יחון". ואכן אלדד ומידד ידעו שנבואתם בענין מלחמת גוג ומגוג היא בעייתית, שהרי נבאו אותה 'בסגנון אחד', אולם כשם שמיכיהו בן ימלה היה רשאי להישאר במדרגת נבואה נמוכה משום התועלת שהיתה לו, כך גם אלדד ומידד היו רשאים להישאר במדרגה הנמוכה שהם ניבאו בה, משום שפעמים שיש בה תועלת, וכדלקמן.

התועלת שבנבואת ביזוי האמצעים הגשמיים

פעמים שאדם תולה בטחונו יותר מדי בהשתדלות גשמית בהשגת פרנסתו, ואז הוא צריך להפנים בלבו את ההבנה שהשקפת העולם של הגויים השתלטה עליו (=גוג ומגוג כבשו אותם). ולפי הבנה זו מלחמת גוג ומגוג שייכת בכל הדורות, וכבר העיר על כך ב'פרי צדיק'.² אלא שה'פרי צדיק' הניח שבנבואת גוג ומגוג תתקיימנה לעתיד לבוא בדור הגאולה כפשוטן, ורק ה'תיקונים' שנעשים בה מתקיימים גם לפני כן. ואילו לפי מה שמרמז תרגום יונתן – גם בעתיד מדובר במלחמה 'סמלית'.

התועלת שבביזוי האמצעים הגשמיים קיימת גם במקרה שראש ישיבה רואה תלמיד שניחן בכשרונות גדולים ביותר וניכר בו שהוא עתיד להיות 'מורה הוראה בישראל', במקרה שכזה יכול ראש הישיבה להורות לו שלא יתגייס כלל לצבא, ויעסוק רק בתורה. וכידוע הרב צבי יהודה קוק ראה במדים של צבא ישראל 'מדי קודש' ועודד את הגיוס לצבא, ומאידך מסופר שהוא התנגד להתגייסות של הרב דב ליאור, וכאשר הוא התגייס לצבא למשך חודש אחד בלבד, אמר עליו: "כולו קודש, חוץ מחודש".³ בדיבור זה התייחס הרב צבי יהודה קוק לשרות בצבא בתור 'חול', ודיבור שכזה מתאים לנבואת אלדד ומידד בענין מלחמת גוג ומגוג, שהיא נבואה 'בסגנון אחד' שהיא בעייתית. אך כאמור יש מקרים מיוחדים שמותר להישאר ברמה הנמוכה של מדרגת נבואה זו.

בתנ"ך מרמז שנוצרה קבוצה שהמשיכה את המורשת של אלדד ומידד, וכדלקמן.

לפטר הסתירות שבין ספר יהושע לבין ספר שופטים

בספר יהושע (י'; יא'; יד'; טו') מסופר שכבוש אזור חברון ודרום יהודה בכניסת ישראל לארצם נעשה **בחי יהושע**, ואילו בתחילת ספר שופטים מסופר שנעשו **"אֲחֵרֵי מוֹת יְהוֹשֻעַ"**. תרגום יונתן לספר שופטים מרמז לפתרון הסתירה. כאשר התנ"ך מזכיר את השם "יהודה" וכוונתו לשבט יהודה, יונתן מתרגם "דְּבִית יְהוּדָה"; כלומר, "(האנשים) של בית יהודה". אולם בספר שופטים תרגום יונתן חורג מהרגלו, ובכמה מקומות הוא משאיר את השם "יהודה" ללא שינוי. כגון, בכתוב: "וַיֹּאמֶר **יְהוּדָה** לְשִׁמְעוֹן אָחִיו עֲלֵה אִתִּי" – מופיע בתרגום: "וַיֹּאמֶר **יהודה** לְשִׁמְעוֹן אָחִיו סָק עִמָּי". התרגום וסוגיית התלמוד במסכת תמורה (דף טז, א) מרמזים שספר שופטים ליקט לתוכו קטעים מתוך ספר נבואה שכתב עתניאל שתיאר את המאורעות לפי האיספקלריא ('המשקפת') הרוחנית הנבואית שלו. עתניאל שנקרא גם בשם "יהודה" ובשם "יעבץ" פתח ב'יריחו עיר התמרים' ישיבה, שאלה התלקטו תלמידים שקבלו את השקפתו הרוחנית, ולפיה הם נחשבים ל'לויים חדשים' שהם צאצאים רוחניים של משה רבנו שזכותו טובה מרכב ופרשים, ולכן הם פטורים מגיוס לצבא של יהושע. הצלחת ישיבתו של עתניאל שנקרא גם יַעֲבֹץ מרומזת גם בספר דברי הימים (א ב, נה): "וַיִּמְשְׁכּוּ סוֹפְרֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲבֹץ תַּרְעָתִים שְׁמֻעָתִים שׁוֹכְתִים הֵמָּה הַקִּינִים הַבָּאִים מִחֶמֶת אֲבֵי בֵּית רָכָב". וכך כתוב שם בתרגום המצוי לכתובים בתרגום חוזר לעברית: "וַיִּמְשְׁכּוּ רַחֲבִיָּה בֶן אֱלִיעֶזֶר בֶּן מֹשֶׁה – תַּלְמִידֵי יַעֲבֹץ הוּא עֲתַנְיָאֵל בֶּן קִנֹּז. יַעֲבֹץ הָיוּ מְכֻנִּים אוֹתוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ בְּעֶצְתוֹ תַּרְבִּיץ (ישיבה) לַתַּלְמִידִים. ... שׁוֹכְתִים מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ בְּסוֹכֶת רוּחַ נְבוּאָה. הֵם 'שְׁלֵמָא' ('הֵמָּה הַקִּינִים' =משפחת 'הקניני') בְּנֵי צְפּוּרָה, שְׁמֵתֵיהֶם עִם מִשְׁפַּחַת הַלְוִיִּים שֶׁבָּאוּ מִצֶּאֱצָאֵי מֹשֶׁה רַב־ם – שְׁזֻכּוֹתוֹ טוֹבָה לָהֶם מִרְכָּב וּפְרָשִׁים."

התרגום מרמז שם שלפי השקפת עתניאל (=יעבץ=יהודה) יש לוויים מסוג חדש. למשה היתה אשה רוחנית שנקראה גם היא 'צפורה', וצפורה הרוחנית ילדה לו גם את נשמות "הקנינים", שהתגיירו והצטרפו לישיבה של עתניאל. וכאשר שבט יהודה נחל את נחלתו בדרום הארץ, עקרה הישיבה של עתניאל את מקומה מ"עיר התמרים" וגם "הקנינים" (שהוגדרו 'לויים חדשים') עברו יחד עימה לנחלת יהודה. והם ושאר 'הלויים החדשים' אינם צריכים להתגייס לצבאו של יהושע, מפני שגם הם 'צאצאים רוחניים' של משה רבנו שזכותו טובה יותר מרכב ופרשים. ולשיטתם, הם הממשיכים (האמיתיים) של מורשת משה רבנו.

לשיטתם, רק מי שחושב כמוהם – הם "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (האמיתיים)". ויהושע וחייליו שרוצים לכבוש את הארץ בחרב גשמית – חושבים כמו 'גויים', ונחשבים ל"בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (הגויים)". הגויים אינם דבקים לגמרי ב'ד' ונחשבים באופן סמלי ל'מתים', וכך הם התייחסו גם ליהושע ולחייליו, וזהו פשר הפסוקים הפותחים את ספר שופטים: "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻעַ וַיִּשְׁאַלּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּד' לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָנוּ אֶל הַכְּנָעֲנִי בְּתַחֲלָה לְהִלָּחֵם בּוֹ? וַיֹּאמֶר ד' יְהוּדָה יַעֲלֶה...". "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" שבכתוב הזה הם 'תלמידי יהודה' (=עתניאל).

הם לא פנו לנביא יהושע לשאול ממנו את פי ה', אלא לאלדד ומידד שהיו בעלי השקפה דומה, או לנביאים אחרים שהיו ממשיכי דרכם של אלדד ומידד. ונביאים אלו קבלו נבואה 'בסגנון אחד' שאישרה את השקפת השואלים, ובחרה ב'יהודה' (=עתניאל=יעבץ) שיהיה מנהיג הקבוצה הזו. נביאים אלו ידעו בעת שקיבלו נבואה בסגנון אחד, שמדובר ב'נבואה בעייתית', אך הם היו רשאים להישאר בה, ולא היו מוכרחים לעלות למדרגה גבוהה של נבואה ולראות שיהושע הוא וכל אנשי צבאו שמשתמשים בחרב גשמית הם אנשים 'חיים'. וצריך לברר, כיצד התייחסו ראשי השבטים שהיו מפקדי הצבא אל אותם לומדי התורה שסרבו להתגייס. וענין זה יתבאר לקמן.

אליצפן בן פרנך – אבא סמלי של אלדד ומידד

זכור, תרגום יונתן סיפר שאליצפן נשא את יוכבד לפני לידת משה, והוא אביהם של אלדד ומידד. והתבאר שהדבר תמוה מאוד, משום שאם כך בזמן הכניסה לארץ אליצפן היה אמור להיות זקן מופלג יותר מגילו של יעקב אבינו בדתו למצריים, ותמוה מאוד שזקן מופלג, שאולי אפשר לשאת אותו בעגלות, מסוגל לנהל את הקרבות של שבט זבולון. וצריך להעמיק בכוונת התרגום.

התרגום מרמז שאמנם 'קבוצת אלדד ומידד' היתה סבורה שהם "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (האמיתיים)" והתייחסה בבזו למפקדי הצבא של יהושע ובכללם אליצפן בן פרנך ראש שבט זבולון. אולם אליצפן התייחס אליהם כמו אבא שלא נעלב אם בנו הפעוט מבזה אותו ומחשיב אותו ל'מת'. אליצפן נלחם גם עבורם וכבש גם עבורם את חלקם בארץ. תרגום יונתן בחר דווקא באליצפן ראש שבט זבולון בתור 'אבא' שלהם, והוא מרמז שאלדד ומידד ביזו גם את מי שמשתדל השתדלות גשמית בפרנסה, ובמיוחד את שבט זבולון שנועד לצאת למרחקים למסחר. אך למרות כל הביזיונות האלו, אליצפן התייחס אליהם כפי שאבא דואג לילדיו הקטנים ואפילו אם הם מבזים אותו, והוא גם כבש עבורם את חלקם בארץ ישראל וגם תמך בהם כלכלית.

בעיני 'קבוצת אלדד ומידד' [תלמידי יהודה (עתניאל) = "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (האמיתיים)"] העיסוק במלחמה גשמית לכיבוש הארץ אינו מצווה אלא טירדה מיותרת, ואף נחשב לעוון של ביטול תורה. באופן סמלי ניתן לראות את הטירדה המיותרת הזו גם כמו 'נגע' או 'כאב' שצריך לברוח ממנו. אם המאמץ המלחמתי של יהושע וחייליו לכיבוש הארץ היה מתחלק בין כולם באופן שווה, החיילים של יהושע היו עושים פחות חודשי שרות צבאי ופחות ימי מילואים. אך 'תלמידי יהודה' סירבו ליטול על עצמם את ה'נגע' ואת ה'כאב' ואת ה'עוון' הזה שנקרא 'שרות צבאי'. יהושע היה יכול לכפות עליהם את הגיוס, וכפי שאמרו לו אנשי צבאו "כֹּל אִישׁ אֲשֶׁר יִמָּרָה אֶת פִּיךָ וְלֹא יִשְׁמַע אֶת דְּבָרֶיךָ לְכָל אֲשֶׁר תִּצְוֶנּוּ יִמָּת". יהושע ידע שהוא הממשיך האמיתי של מורשת משה רבנו, וכך גם הוכרע במשנה (אבות א, א): "משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים...". אך יהושע החליט שלא לכפות את הגיוס על 'תלמידי יהודה', והחליט שהוא וצבאו יקבלו על עצמם השרות הצבאי ואת ימי המילואים שהיו אמורים להיות מנת חלקם של 'תלמידי יהודה'. יהושע וצבאו קיבלו על עצמם את ה'יסורים' ה'עוון' וה'נגע' וה'מכאוב' האלו.

הפסיקתא מבארת את נבואת ישעיה

זכור, ישעיה מנבא שיש מישהו שנושא על עצמו עוונות של אנשים אחרים. ובפסיקתא הובא שהקב"ה מתייעץ עם משיח בן אפרים: "התחיל הקדוש ברוך הוא מתנה עמו ואומר, הללו שגנוזים הם אצלך עונותיהם עתידים להכניסך בעול ברזל ועושים אותך [כעגל] הזה

שכהו עיניו, ומשנקים את רוחך בעול, ובעונותיהם של אילו עתיד לשונך לידבק בחיכך, רצונך בכך... אם נפשך עציבה אני טורדן מעכשיו, אמר לפניו רבון העולמים בגילת נפשי ובשמחת לבי אני מקבל עלי על מנת שלא יאבד אחד מישראל...".

הפסיקתא מרמזת, שבימי יהושע בן נון הקבוצה שהגדירה עצמה "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (האמיתיים)" ושהגדירה את הגיוס לצבא בתור 'עוון' – היתה קבוצה קטנה. ובנוסף לכך, כוונתם היתה טובה, משום שהיה צורך ליצור קבוצה של 'מורי הוראה' גם מבני שאר השבטים ולא רק משבט לוי. ואמנם היו 'מורי הוראה' משאר השבטים ששילבו בין עמל התורה ובין עמל הצבא, והיו דומים בכך ליהושע בן נון. אך כוונת 'תלמידי אלדד ומידד' היתה טובה, ולכן יהושע ומפקדי צבאו העלימו עין מהם. כאשר יהושע וצבאו שנחשבו ל'משיח בן אפרים' נטלו עליהם את 'העונות' של קבוצת 'יִשְׂרָאֵל', ושרתו את חודשי השירות הצבאי (=עונות) גם עבורם – הסבל היה קטן וזניח. אולם ישעיה מנבא שבגאולה העתידה מספר חברי הקבוצה הזו יגדל באופן משמעותי, וכבר יהיו חברים בה גם רבים שפקדו מלמוד תורה, אך הם ימשיכו להתייחס לגיוס לצבא בתור 'עוון' ו'נגע' שצריך לברוח מהם ולהעמיס את 'העוון' הזה על 'משיח בן אפרים'. הפסיקתא מספרת שהסבל של המשיח 'אפרים' יגדל מאוד והקב"ה ישאל אותו אז אם הוא מוכן להמשיך ולסבול, ואז מביאה הפסיקתא פרשנות לענין נוסף שבנבואת ישעיה, וכדלקמן.

תפילת משיח בן אפרים

ישעיה מוסיף ומנבא: "וְהָיָה חֶטְא רַבִּים נֶשֶׁא וְלַפְשָׁעִים נִפְגִּיעַ". המילה "נִפְגִּיעַ" מופיעה כאן במשמעות של תפילה כמו בכתוב: "וְאֵתָה אֶל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאֶל תִּשָּׂא בְעֵדָם רָחָם וְתִפְלָה וְאֶל תִּפְגַּע בִּי..." (ירמיהו ז, טז). והפסיקתא מפרשת את נבואת ישעיה ומגלה ש'משיח בן אפרים' מתפלל ל'שאל יטרוד את הקבוצה שמחשיבה עצמה ל'ישראל (האמיתיים)'. הם עתידים לייסר אותו בגאולה העתידה והסבל של 'משיח בן אפרים' יהיה עצום. והקב"ה פונה למשיח בן אפרים ואומר לו "ובעונותיהם של אילו עתיד לשונך לידבק בחיכך, רצונך בכך?... אם נפשך עציבה אני טורדן מעכשיו!" אולם משיח בן אפרים מתפלל ל'שאל יטרוד אותם': "אמר לפניו רבון העולמים בגילת נפשי ובשמחת לבי אני מקבל עלי על מנת שלא יאבד אחד מישראל...".

ישעיה מוסיף ומנבא, שיגיע שלב שבו יתגלה ד' אל חברי הקבוצה שמחשיבה עצמה ל'ישראל (האמיתיים)', ויראה להם את האמת לאמתה, והם יתוודו על חטאם בתקופה הראשונית שבה הם התייחסו לשרות הצבאי כמו ל'נגע' ו'ייסורים' שצריך לברוח מהם ולהעמיס אותם על 'משיח בן אפרים'. ואז הם יתוודו: "כִּלְנֹו כִּצְאָן תִּעְיִנוּ אִישׁ לְדִרְכֹו פְּנִינוּ וד' הִפְגִּיעַ בֹּו אֶת עֶוֹן כִּלְנֹו".

הכרעת חכמים במחלקת שבין אלדד ומידד לבין יהושע והסנהדרין שעמו

הסוגיה במסכת סנהדרין (דף צח, ב) דנה בשאלה מה שמו של המשיח, וזו לשונה כשהיא מתורגמת ומבוארת: "מה שמו (של המשיח)? בני הישיבה של רבי שילא אמרו: שילה שמו – שנאמר 'עַד כִּי יבֹא שִׁילָה' (בראשית מט, ט). בני הישיבה של רבי ינאי אמרו: ינון שמו – שנאמר 'יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם לְפָנֵי שְׁמֵי יְנוּן שְׁמוֹ' (תהלים עב, י). בני הישיבה של רבי חנינה אמרו: חנינה שמו – שנאמר 'אֲשֶׁר לֹא אֵתָן לָכֶם חֲנִינָה' (ירמיהו טז, יג). ויש אומרים מנחם בן חזקיה שמו – שנאמר 'כִּי רַחֵם מִנְחֵם מְשִׁיחַ נִפְשִׁי' (איכה א, טז). וחכמים אומרים: 'חִיוּרָא דְּבִי רַב' (המצורע של בית המדרש) שמו – שנאמר 'אֶכֶן חֲלִינוּ הוּא נֶשֶׁא וּמִכְאֲבֵינוּ סָבְלָם וְאֶנְחֵנוּ חֲשִׁבְנָהוּ נְגֻעַ מִכָּה אֱלֹקִים וּמַעֲנָה' (ישעיהו נג, ד)".

מפשטות הסוגיה משמע שכל אחת מהישיבות היתה בטוחה שראש הישיבה שלה הוא מלך-המשיח, אלא שהדבר קשה. עצם המחלוקת שבין הישיבות, מראה שלא היה לו כוח להכניס את הישיבות האחרות תחת מרותו; וודאי שלא את כל עם ישראל. חוסר הכוח שמשתקף מהתיאור הזה אינו עומד בקנה אחד עם כוח הכפייה שהוא אחד ממאפייני מלך-המשיח כפי שהוא מתואר ברמב"ם. ומתבקש שעומק השאלה הוא מה מאפיין את המשיח, וכיצד הוא יתגלה בעולם. וזאת מתוך מטרה להידמות לו ולסייע בידו לפעולות שהוא צריך לבצע בעולם (וראו גם בפרשנים ל"מה שמו" שבספר שמות ג, יג).

תלמידי הישיבה של רבי שילא היו בטוחים שלימוד התורה הוא התפקיד שמצריך את מסירות הנפש המרובה ביותר, וזו הדרך הטובה ביותר לקרב את התגלות המשיח. ובנוסף לכך הם היו בטוחים שהישיבה הטובה ביותר היא הישיבה שלהם; ולפיכך הישארותם במקומם בישיבה מהווה את מסירות הנפש הגדולה ביותר והיא שתביא את התגלות המשיח. וכן חשבו גם תלמידי הישיבה של רבי ינאי ביחס לישיבתם, וכן חשבו גם תלמידי שאר הישיבות. ובעל הסוגיה מרמז שכן יהיה גם בגאולה העתידה, שתלמידי ישיבות רבים יהיו בטוחים שהישארותם במקומם בישיבה היא הדרך שתקדם את הגאולה. אולם בעל הסוגיה מביא כדעה מכריעה את דעת "חכמים", שלדעתם 'המצורע של הישיבה' הוא התפקיד שמצריך את מסירות הנפש הגדולה ביותר, והוא זה שיזרז את התגלות המשיח יותר משאר המשימות.

'המצורע של הישיבה' הוא כינוי תמוה. אם הוא אכן 'מצורע' מדוע הוא מכונה 'המצורע של הישיבה'. הכינוי המוזר מגלה שלאמיתו של דבר הוא לא מצורע, ויש לו יופי והוד מלכות, וכפי שאמר ד' למשה בעת שציווה אותו למשוך את יהושע "וְנִתְּתָה מִהוֹדֶךָ עָלָיו". אלא שבני הישיבה מתייחסים אל 'משיח בן אפרים' שממשיך את דרכו של יהושע כמו למצורע. ולכן מביאה הסוגיה את הכתוב מנבואת ישעיה – "שנאמר 'אֶכֶן חֲלִינוּ הוּא נֶשֶׁא וּמִכְאֲבֵינוּ סָבְלָם וְאֶנְחֵנוּ חֲשִׁבְנָהוּ נְגֻעַ מִכָּה אֱלֹקִים וּמַעֲנָה'". בני הישיבה מעמיסים עליו את תקופת השירות הצבאי שהיתה אמורה ליפול בחלקם, ושאלה הם מתייחסים כיחולי ו'כנגע צרעתי' שצריכים לברוח מהם. והוא 'משיח בן אפרים' נושא אותם על עצמו, ומביא את הגאולה.

'מעשה רב' שהביא הרמב"ם

הרמב"ם כותב בהלכות מלכים (יא, ג):

"ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך, שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעונות, כיון שנהרג נודע להם שאינו, ולא שאלו ממנו חכמים לא את ולא מופת"

רבי עקיבא כבר היה זקן בימי מרד בר כוכבא, ולא מסתבר שהיה 'נושא כליו' של בר כוכבא. אלא שהרמב"ם שותל בהלכותיו 'מעשה רב' זה, כדי לרמז לנו את דעתו להלכה. במסכת פסחים (דף קט, א) מובא: "תניא, אמרו עליו על רבי עקיבא: מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבית המדרש חוץ מערבי פסחים וערב יום הכפורים. בערב פסח - בשביל תינוקות, כדי שלא ישנו. וערב יום הכפורים - כדי שיאכילו את בניהם". והרמב"ם קובע כאן שרבי עקיבא בעצמו, למרות התמדתו ולמרות גדולתו התורנית, עשה 'מעשה רב' וביטל מתורתו והתגייס לצבא⁵, ושימש בתור 'נושא כלים' של בר כוכבא ולא ראה בכך השפלה לכבוד תורתו.

¹ "ויתרבי ית פירא וית בסיסיה ויתקדש יתיה מטול יהושע משומשמן רבא דסנהדרין דעמיה דעל דיו עתידא ארעא דישראל לאיתפלגא ומשיחא בר אפרים דנפיק מיניה דעל דיו עתידין בית ישראל למנצחא לגוג ולסייעתיה בסוף יומיא:" (תרגום יונתן שם).

² וז"ל פרי צדיק (פרשת שמני, ט): "איתא בגמרא (שבת דף קיא, א): "כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות, מחבלו של משיח, ומדינה של גהינם ומלחמות גוג ומגוג. ולהבין זה איך שייך בכל פרט נפש להיות ניצול מחבלו של משיח ומלחמת גוג ומגוג שיהיה רק באותו הדור בלבד? ויותר פלא דבעל המימרא היה בר קפרא שהיה בימי רבי. ובסנהדרין (דף צז, ב) אמרו ז"ל שקודם לשמונים וחמשה יובלות לא יבא משיח, ולפי חשבון הזה היה דורם

כמאתיים שנה קודם זמן ביאת המשיח, ואיך אמרו על דורם ניצול מחבלו של משיח על כל פרט נפש? אך הענין הוא על דרך שאמרו ז"ל (שם צב, א) כל מי שיש בו דיעה כאלו נבנה בית המקדש בימיו, דהיינו שכל נפש מישראל יש בכוחו לבנות המקדש בפנימיות עם מדת ימיו הגם שבפועל הוא המניעה מהכלל, עם כל זאת ברוחניות יש מציאות בנין בית המקדש בכל נפשות ישראל בפרט, וממילא גם התיקונים מחבלו של משיח ומלחמות גוג ומגוג ישנם גם כן ברוחניות בכל פרט נפש.

³ וראו עוד באתר "ישיבה" בענין "שירותו הצבאי של הרב ליאור" בקישור הבא: <https://www.yeshiva.org.il/ask/98321>.

⁴ גרסת הדפוס היא "חיוורא דבי רבי", אך גרסת הערוך (ערך חוור) היא "חיוורא דבי רב". ואמנם הערוך פירש "רב" מלשון גדול, והיינו שהוא נגוע נגע גדול. אמנם פשוט הלשון "דבי רב" בכל מקום היא "של בית המדרש", כמו "הני ציפי דבי רב" (ברכות דף כה, א), וכן "פקע ארזא דבי רב" (בבא מציעא דף כ, ב) ומקומות רבים נוספים בתלמוד. ובדומה צריך לפרש גם כאן ש"חיוורא דבי רב" פרושו "המצורע של בית המדרש", ובלשון ימינו "המצורע של הישיבה". ואמנם זהו כינוי תמוה, אך במאמר זה התבארה משמעותו.

⁵ ואמנם יש מקרים יוצאי דופן, וכפי שהובא לעיל בענין הוראת הרב צבי יהודה קוק לרב דב ליאור.

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"א)

Quito, Ecaudor

קייטו, אקוודור
אב, תש"ן

גיוור אנשים שלפי הערכה לא יקיימו מצוות

שאלה

כהן בקהילתנו התגרש - לפני כעשור שנים - מאשתו היהודייה, בבית דין כשר בבואנוס איירס שבארגנטינה. לאחר מכן, עבר לגור עם אישה נוכריה וממנה יש לו עכשיו 3 ילדים. (המבוגרת שבהן, מתקרבת לגיל "בת מצווה"). לפי מדיניות הקהילה - בנישואי תערובת כאלו - בן הזוג היהודי עדיין זכאי לחברות ללא שאר משפחתו. ההורים מאד דואגים לזהות היהודית של בניהם (לפי המציאות המקומית יש רק ביי"ס יהודי - חילוני וגם תנועת נוער, ואליהם נשלחים הילדים). עכשיו, הם מעוניינים לבצע גיוור כדי שהילדים ייחשבו יהודים. לפי הערכתי, אין כאן כמעט סיכוי של קבלת עול מצוות. מאחר, שאין איש בקהילתנו שממש שומר מצוות. הם יודעים על האפשרות לבוא לארץ ישראל, ללמוד לגיוור, אבל האם מפחדת להשקיע כל כך הרבה זמן ומאמץ. יש סיכויים רבים שאם לא יימצא פתרון הלכתי-אורטודוקסי יפנו לרבנים קונסרבטיבים במיאמי, לקבל פתרונות "קלים". הכהן הנ"ל, מחכה להדרכת. ומה ואיך להגיד לו?

תשובה

על פי דין, קבלת מצוות היא לעיכובא בגירות¹. לפיכך, אין לעשות לכתחילה גיוור, בין של גדולים², ובין של קטנים³, במקום שההערכה היא, שאינם עתידים לקיים מצוות. ואפילו, אם בפייהם מתחייבים כך. אין החשש שיפנו לרבנים קונסרבטיבים, מצדיק שנעשה אנו גיוור קונסרבטיבי. נראה לנו להציע, לנהוג בפונים המעוניינים בגיוור ילדיהם, כך: ראשית, על הרב להבהיר שאין בסמכותו לבצע גיוור בעצמו, כיוון שצריך ביי"ד רבני כשר לשם כך. שנית, אין להסתיר מהפונים שגיוור כרוך בקבלת מצוות. ולמעוניינים בכך, יכול הרב להתחיל בהוראת המצוות הבסיסיות. שלישית, יש להפנות את הפונים (אם עדיין יהיו מעוניינים בכך), לבי"ד כשר בארה"ב לשם המשך תהליך הגיוור. ואלה, יעמדו על אמתות כוונתם לקיים מצוות. ולפי זה יחליטו אם לגיירם.

¹ שו"ע יו"ד, ס' רס"ח, סעיף ג'.

² ובחלותו בדיעבד של גיוור כזה (שקיבל עליו מצוות בפיו, ונראה לבי"ד שאין ליבו שלם בזה), עיין אגרות משה יו"ד, ח"א, ס' קנ"ז. וח"ג ס' ק"ו. וכן האריכו בזה הרבה מאחרוני זמנינו.

³ ובחלותו בדיעבד של גיוור קטן, במקום שברי לנו, שאינו עתיד לקיים מצוות לכשיגדל - יש לומר שלא מהני מתרי טעמי: א. גיוור קטן ע"י ביי"ד, מבוסס על "דין זכין". ועבור קטן זה, מהווה הגיוור חובה - שמעתה עובר איסורים. (כן כתב במנחת יצחק, אמנם פקפק בזה. וכ"כ באג"מ יו"ד, ח"א, ס' קנ"ח. שאפשר לומר, שלהיות יהודי נחשב לזכות, אפילו יעבור איסורים). ב. כיון שעיקר גיוור קטן, ע"י ביי"ד, (אף שאין צריך קבלת מצוות בקטנותו), הוא בהנחה שלכשיגדל יסכים לקבלת המצוות הרי במקום שאדברה: האומדנא היא שלכשיגדל ימחה, אינו מסור ביד ביי"ד לגיירו.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי